

TẢN MẠN VỀ THÚ VUI ĐỒNG QUÊ:

Thú đi gác Cu

*Trên đời có bốn cái ngu:
Làm mai, lãnh nợ, gác cu, cầm
châu.*

Ai đã từng sống qua thời niên thiếu ở đồng quê mà không nhớ những kỷ niệm ấu thời như: thả diều, bắt dế, đá gà, tắm sông, câu cá v.v...? Với tôi, ngoài những thú vui vừa kể trên còn một thú vui độc đáo nữa mà tôi không bao giờ quên được, đó là thú:ĐI GÁC CU. Thú vui này “duyên nợ” với tôi nhiều lắm mà hôm nay tôi có thể ngồi nhớ lại mồn một để

viết thành hồi ký nho nhỏ này Câu chuyện như sau: năm 13 tuổi học lớp nhứt trường làng, tôi vẫn thắc mắc câu tục ngữ này hoài mà không dám hỏi Thầy đang dạy mình:

*Trên đời có bốn cái ngu:
Làm mai, lãnh nợ, gác cu, cầm
châu .*

Ba cái ngu kia còn có thể hiểu được, còn cái ngu thứ ba là gác cu thì đành chịu thua. Bỗng một chiều kia khi đi học về tôi sực nhớ trong làng có Ông Ba Tàng mà ai cũng cho là người

giỏi chữ nhovà hiểu rộng nên tất cả dân trong làng đều kính nể, nhờ ông xem ngày lành tháng tốt để cất nhà, làm đám cưới hay chôn cất, ma chay v.v... Hơn nữa tôi lại biết ông quen thân với Cha tôi, nên liền đánh bạo đến nhờ Ông giải thích hai câu này. Sau khi tôi hỏi, Ông vò đầu tôi mà nói rằng: “đề quá mà cháu không hiểu sao? Vì gác cu vất vả lắm mà hề bắt được bao nhiêu thì người ta lấy hết chỉ chia phần cho mình một con là cùng. Suốt cả ngày nằm bờ núp bụi chỉ được hưởng chừng ấy, ►

► không phải ngu thì còn gì nữa?”

Tôi không thoả mãn lắm với lời giải thích này vì nhớ lại chú Tư Sứ xóm trên mỗi lần đi gác cu về ngang nhà, bắt được một con là cùng, chớ đâu có nhiều như ông Ba Tàng nói. À tại sao mình không trực tiếp hỏi thẳng chú Tư Sứ là người chơi cu và gác cu hạng chuyên nghiệp, nhà nghề mà ai cũng biết, có đúng chỗ hơn không?

Chiều hôm sau tôi lại nhà Chú Tư hỏi, thì được Chú giải thích rõ ràng như sau: người viết câu tục ngữ này không phải là dân sành điệu chơi cu nên nói trật lất, chơi cu khôn lắm chớ đâu có ngu Còn Ông Ba Tàng giải thích cũng không đúng vì gác cu chớ đâu phải bẫy cu bằng lưới chụp mà bắt được nhiều con mỗi lần. Chú nói tiếp: gác cu là gác cái lục trên cây hồng bắt cu Đất hay cu Cườm sống riêng rẽ từng cặp. Còn bẫy cu là giăng lưới dưới đất để chụp Cu Ngói ăn từng bầy. Cháu cũng nên phân biệt hai loại cu khác hẳn nhau: gọi là cu Ngói vì có sắc lông phơn phớt đỏ giống như màu ngói lợp nhà, gọi là cu Đất vì có sắc lông xám xám như màu đất. Cu trống Đất có lông lốm đốm quanh cổ giống như vòng hạt cườm nên còn gọi là cu Cườm. Cu này quý nhưt vì

tiếng gáy rất hay và bộ lông rất đẹp nghĩa là thỉnh sắc đều vẹn toàn! Cu ngói chỉ biết gù na ná như chim bồ câu gù: cu cù cu! cu c ù cu! chớ không thể gáy trầm bổng và ngân dài hơi như cu Cườm: cục cú . cu cu! cu! cu! Vì tiếng cu Ngói gù giống hệt tiếng “cửa không được... cửa không được!” nên có người cho tiền kiếp nó là người thợ mộc cửa cây nay đào thai lên làm cu Ngói chớ gì!

Cu có tiếng gáy lớn và trầm thì gọi là cu giọng sấm, còn thanh và cao vút gọi là cu giọng chuông. Nếu chấm dứt tiếng gáy bằng hai tiếng kéo dài cụ... cu thì gọi là châu đôi, bằng ba tiếng kéo dài cu... cu... cu... gọi là châu ba. Tức nhiên châu ba phải quý hơn châu đôi vì hiếm có và tiếng gáy nghe hay hơn nhiều.

Thấy tôi chăm chú lắng tai nghe, như được giải đúng chỗ ngứa, chú Tư liền cao hứng chỉ tôi mấy lồng cu treo lủng lẳng dưới nóc hiên nhà và say sưa nói tiếp: mấy con kia là cu rừng mới bắt về chưa được thuần hóa gọi là Cu Bối còn riêng con này đã được thuần hóa, tập luyện và hay số một của chú dùng để làm mỗi bắt cu rừng nên gọi là Cu Mỗi. Nói xong chú hướng về cu mỗi đoạn chụm hai đầu ngón tay

giữa và ngón tay cái búng nghe bốp bốp và gật đầu lên gật đầu xuống nhái tiếng cu gáy. Cu mỗi liền nổi hứng xù lông cườm lên và gật đầu lên xuống gáy liên hồi. Nó gáy một cách say sưa, hứng thú chẳng khác nào nghệ sĩ hát trên sân khấu làm tôi cũng phát mê luôn. Sau này lớn lên mỗi khi về quê cũ tôi không thích âm thanh nào hơn tiếng cu Đất gáy: nó âm vang trong hồn mình tất cả tiếng xa xưa của tuổi thơ, tiếng gọi của đồng quê, ruộng rẫy Nó còn gọi nhớ nhiều hơn cả tiếng chuông chùa, tiếng chim tu hú hay tiếng bìm bịp kêu nước lớn.

Tưởng cũng nên nhắc: tất cả những người chơi cu trong vùng đều mặc nhiên coi chú Tư như “sư phụ” trong thú vui này. Thật đúng vậy! Chú Tư đã sành chơi cu từ thuở còn bé với cha mình nên quá nhiều hiểu biết và kinh nghiệm về cu. Để đánh giá trị hay dở của Cu chú cho biết như sau: cu quý là cu “dầu nhỏ, mỏ đình, mình bập chuối” còn quý hơn nữa là “Cu đầu nhỏ, mỏ điều hiu hiu tự đắc” loại cu này sừng sỏ, gan lì như một hiệp sĩ, một samourai kiên cường, vô địch.

Cu cườm luôn có bộ ức tức là bộ ngực chim thật to để khỏe gáy, nên chàng trai nào

trong làng có bộ ngực to được gọi là anh chàng ức cu!

Không như các loài chim khác mỗi khi đậu trên cành thường nhảy nhót, xê dịch, cu Đất chỉ đứng yên một chỗ giống như một thiền sư đang nhập định. Khi nào cao hứng gáy lên để lâm trận đá nhau thì vênh váo như một võ sĩ thượng đài. Vì cu không xê dịch nhiều nên lồng cu luôn nhỏ hẹp hơn lồng các loài chim khác, thường làm bằng nan tre uốn cong lại thành hình trái bí đồ đường kính của lồng cu khoảng hai gang tay trở lại mà thôi. Với những tay chơi có của thì lồng làm bằng gỗ quý, chạm trổ tinh vi. Chum đựng nước và đựng thóc thi bằng đồ sứ Trung Hoa rất đắt tiền.

Những cu quý thì vô giá, nhiều khi mua cả lượng vàng cũng không bán. Thấy tôi thích cu, chú Tư hẹn hôm nào sẽ cho tôi đi gác cu với chú một phen cho biết.

Quê tôi là làng Vĩnh Lợi hay Chợ Giồng, quận Hoà Đồng tỉnh Gò Công, sau năm 1975 được đổi tên là huyện Gò Công Tây tỉnh Mỹ Tho Tiền Giang. Phía Đông là đồng ruộng mênh mông giáp ranh với các làng Vĩnh Thạnh, Vĩnh Trị, Đồng Sơn. Phía Tây, san sát những vườn dừa và những loại cây ăn

trái khác, giáp ranh với các làng Vĩnh Hựu, Thạnh Nhứt, Hòa Bình Cu xuất hiện nhiều nhất khi mùa gặt lúa Thu Đông vừa xong, vào thời gian gần Tết. Lúc bấy giờ các cánh đồng chỉ còn trơ cuống rạ rải rác những hạt lúa còn sót lại đổ đầy sau mùa gặt, tha hồ cho cu đập xuống kiếm ăn. Có lẽ vì vậy có câu ca dao này chăng:

*Cu kêu ba tiếng cu kêu
 Mau mau tới Tết dựng nêu ăn chè.*

Sau đó không bao lâu, tôi được chú Tư gọi theo Chú gác cu, tôi mừng thôi hết lớn. Chúng tôi lên đường thật sớm lúc trời lờ mờ sáng và còn đầy sương. Chú giao tôi xách một giỏ nhỏ đựng cơm vắt, một gói đựng mớ tép rang mặn làm thức ăn trưa và một bình nước uống. Còn Chú thì vai mặt gánh một cây sào dài treo lung lẳng ở đầu sào là một cái lồng bẫy. Tay trái Chú xách một lồng cu mỗi được phủ kín vải chung quanh cho cu khỏi dao động lúc đi đường. Lồng bẫy nhỏ như lồng cu thường nhưng được ngay trang bằng lá xanh phủ kín mít phải chăng vì vậy lồng bẫy có cái tên là cái Lục do màu xanh lá cây chăng? Bên ngoài lục, có một vòng sắt bọc lưới với hai

tác dụng vừa bảo vệ cu môi bên trong vừa làm bẫy chụp bắt cu rừng, hễ chạm nhẹ lên thành bẫy lưới chụp xuống ngay.

Từ làng chúng tôi đến chỗ gác cu là Miếu Bà Nháp thuộc địa phận làng Vĩnh Viễn chừng non bốn cây số. Nơi này là một vùng cây cối rậm rạp có những cây trâm bầu chen chúc với những bụi gai chùm lè và vài cây me thật cao. Toàn khu miếu nằm giữa vùng đồng lúa bao la giống như một ốc đảo nhỏ giữa sa mạc. Đặc biệt là nơi này rất âm u, vắng vẻ ít bóng người lai vãng, rất thuận tiện cho Cu rừng làm tổ và sinh sống.

Thường thường loài cu sống một vùng nhất định như có phân vùng hẳn hoi mỗi con làm chúa tể một vùng riêng biệt như một lãnh chúa. Nếu có cu lạ nào xâm phạm lãnh thổ mình thì “lãnh chúa” sẵn sàng tấn công ngay, giống như mỗi gà trống làm chúa sân chuồng của mình. Tiếng cu gáy dường như có hai tác dụng: một là để tán tỉnh cu mái, hai là để thị uy với cu trống tỉnh địch khác. Cu đầu đàn thường to lớn, khỏe mạnh gáy hay và hiểu chiến. Ít khi người đi gác cu bạ đâu gác đó mà phải điều tra, săn lùng trước cu mình muốn bắt, phải là cu hay mới khỏi uổng công lặn lội. Lắm khi tốn công cả năm trường mà ▶

cũng chưa bắt được, nhất là Cu nào đã có lần vượt bẫy thì về sau càng khó bắt hơn

Khi tới nơi, chú Tư bỏ cu môi vào lục rồi dùng sào gác lên cây me thật cao. Sau đó chúng tôi tìm khóm trâm bầu có tàn lớn rậm rạp ẩn núp. Lâu lâu chú làm hiệu cho cu môi gáy dụ địch. Nơi này quả thật thanh vắng chỉ nghe tiếng lá rì rào trong gió, tiếng chim ríu rít trên cành, giầy lát tiếng cu môi gáy lên làm vang động cả bầu không khí tĩnh mịch. Mặt trời đã chênh chếch về phía Tây rồi mà chưa thấy bóng cu rừng đến. Bỗng chú Tư chỉ tay về phía xa và nói thật khẽ: xem kia! Thì ra từ đâu cặp vợ chồng cu rừng bay về đáp xuống ngọn cây so đo cách cây me treo bẫy chừng hai trăm thước. Chú làm hiệu giục cu môi gáy hăng lên. Khoảng chừng năm phút sau Cu rừng phát gáy lên đáp lại. Sau đó hai bên tranh nhau gáy rân, gáy dồn dập, gáy liên hồi!

Bên này như thách thức: có ta đến đây ai mà dám cản ngăn chớ?

Bên kia như thị uy: sức mấy mà dám ngang nhiên xâm chiếm lãnh thổ ta?

Dù sao cu môi cũng được huấn luyện thuần thục nên rất bản lĩnh, gan lì không nao núng chút nào trước kẻ lạ mặt

muốn áp đảo tinh thần mình! Có nhiều cu môi “yếu bóng vía”, trước đối phương hung hăng đâm ra khiếp sợ nín khe luôn, như vậy gọi là cu thụt giống như gà rớt, cúp đuôi chạy mặt kẻ thù.

Không dần lòng được nữa rồi “chàng dũng sĩ rừng xanh” kia liền vỗ cánh bay sang cây me, để xem kẻ nào ngang ngược như vậy. Lúc này mặt chú Tư sáng rỡ ra, còn tim tôi đập nhanh lên: hồi hộp! khoái trá! đợi chờ! Đây là phút hào hứng nhất mà người gác cu nào cũng say sưa theo dõi cuộc giao chiến sắp mở màn giữa hai địch thủ!

Lập tức hai bên ngưng gáy rồi xù lông, ngóc mỏ gù lên ráo riết (gọi là cu bo) như thách nhau: cái lộn làm gì vô ích, có giỏi thì nhào vô, biết tay ta! Cu rừng nháy qua, nháy lại trước bẫy một hồi. Đột nhiên giang thẳng chân, thẳng cánh đá tung vào bẫy. Dưới bẫy sập xuống nghe cái bộp! Thế là anh hùng sa lưới, vô phương vùng vẫy! Chúng tôi từ trong bụi cây phóng ra mừng như được vàng và lấy sào hạ lục xuống. Thật không uổng công chút nào vì chàng cu rừng này không những có giọng sấm rất hay như đã nghe, to con, đẹp mã nữa mà chú Tư đã rình rập, mong đợi từ lâu rồi. Người chơi

cu quả là một nghệ sĩ đi tìm cái hay trong tiếng gáy, cái đẹp trong hình dáng, sắc lông của loài chim quý này...

Lúc chúng tôi ra về, mặt trời chiều sắp lặn sau rặng dừa cuối xóm xa để lại khung trời Tây đỏ ối mà bọn trẻ chúng tôi thường bảo nhau rằng đó là Ông Trời đang thổi lửa nấu cơm chiều. Dù qua một ngày lặn lội tuôn bờ, núp bụi nhưng tôi không thấy mệt mỏi chút nào cả. Ngoài vui mừng bắt được cu, tôi còn dịp hiểu được thú gác cu có ngu hay không để giải tỏa thắc mắc từ trước nay, Bây giờ tôi mới hiểu rằng nếu đi gác mà không bắt được cu chẳng nữa, nghệ nhân vẫn thích thú như thường Vui trong cái thú đi gác cũng đủ rồi, giống như người đi câu đôi khi bắt được cá rồi gỡ ra thả lại xuống sông bởi vì vui thu đi câu hơn là bắt được cá. Tôi cũng nghĩ: giống như những thú vui khác của tuổi trẻ ở đồng quê thú gác cu tạo ra dịp để tuổi trẻ gần gũi với thiên nhiên, muông thú, vạn vật trên mảnh đất mình sanh ra và lớn lên theo năm tháng hầu thấm nhuần dần tình yêu quê hương, đất nước, dân tộc... !

Ai bảo gác cu là ngu?

Gác cu khôn lắm chứ!

Quang Tuấn